

**Методичні рекомендації  
про дотримання педагогічної етики в  
ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДУ-ЦЕНТРІ РОЗВИТКУ  
ДИТИНИ №7 “СОНЯШНИК”**

Звернення до основ педагогічної етики являє собою нагальну потребу вітчизняної педагогіки, яка в умовах складної ситуації в країні, євроінтеграційних процесів знаходить продуктивні можливості зберігання фундаментальних досягнень шляхом органічного входження в європейський освітянський простір. Педагогічна етика розкриває норми, принципи і вимоги до поведінки педагога в межах професійної діяльності, розглядає сутність основних категорій педагогічної моралі й моральних цінностей.

Вимоги до педагогічних та інших працівників закладів освіти в цих складних умовах значно змінюються. Педагогічна майстерність не обмежується професійними знаннями, а все більше вимірюється критеріями соціальних компетенцій, серед яких визначальними виступають морально-ціннісні якості.

Кожен працівник системи освіти, включаючи адміністрацію закладів, медичний і технічний персонал, має слідувати морально-етичним нормам поведінки і нести персональну відповідальність за недотримання службової етики.

Моральними цінностями вважають систему уявлень про добро і зло, справедливість і честь, які виступають оцінкою характеру життєвих явищ, етичних достоїнств і вчинків людей тощо. До педагогічної діяльності застосовуються всі основні моральні поняття, проте окремі поняття відображають такі риси педагогічних переконань, діяльності й відносин, які виділяють педагогічну етику у відносно самостійний розділ етики. Серед цих категорій – професійний педагогічний обов'язок, педагогічна справедливість, педагогічна честь і педагогічний авторитет.

*Професійний педагогічний обов'язок* – одна з найважливіших категорій педагогічної етики. У цьому понятті концентруються уявлення про сукупність вимог і моральних розпоряджень, що ставляться суспільством до особи викладача, а також виконання викладачем професійних обов'язків. Серед даних вимог такі: здійснювати певні трудові функції, переважно інтелектуальні, правильно будувати взаємостосунки з учнями, їх батьками, колегами по роботі, глибоко усвідомлювати своє ставлення до вибраної професії, учнівського і педагогічного колективу й суспільства в цілому. Основою професійного педагогічного обов'язку є об'єктивні та актуальні потреби суспільства в навчанні й вихованні підростаючих поколінь. У професійному обов'язку педагога запрограмована необхідність творчого ставлення до своєї праці, особлива вимогливість до себе, прагнення до поповнення професійних знань і підвищення педагогічної майстерності, необхідність поважного і вимогливого ставлення до учнів і їхніх батьків, уміння вирішувати складні психологічні колізії та конфлікти.

Педагогічна справедливість взагалі характеризує відповідність між достоїнствами людей і їх суспільним визнанням, правами і обов'язками. Педагогічна справедливість має специфічні риси, будучи своєрідною мірою об'єктивності вчителя, рівня його етичної вихованості (доброті, принциповості, людяності), що виявляється в його оцінках вчинків учнів, їх ставленні до навчання, проявах суспільно корисної діяльності тощо. Справедливість – це моральна якість вчителя і оцінка міри його впливу на учнів, що відповідає реальним заслугам перед колективом. Специфіка педагогічної справедливості полягає у такому: оцінка дії (відповідна реакція на неї) знаходиться у педагога і учня на різних рівнях етичної зрілості; визначення об'єктивності залежить здебільшого від педагога; загальній моральній оцінці піддається взаємодія сторін з нерівним самозахистом; педагогічно необхідне, запрограмоване педагогом, може не усвідомлюватися учнями.

*Професійна честь в педагогіці* – це поняття, що виражає не тільки усвідомлення вчителем своєї значущості, але і суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей. Високо розвинуте усвідомлення індивідуальної честі й особистої гідності в професії педагога чітко визначається. Якщо викладачем у своїй поведінці та між особистих відносинах порушуються вимоги, що ставляться суспільством до ідеалу педагога, то відповідно ним демонструється зневага до професійної честі й гідності. Честь викладача – суспільна оцінка його реальних професійних достоїнств, що виявляються в процесі виконання ним професійного обов'язку.

*Педагогічний авторитет викладача* – це його моральний статус у колективі учнів і колег, своєрідна форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний і шановний педагог, регулює поведінку учнів, впливає на їх переконання. Педагогічний авторитет залежить від попередньої морально-етичної і психолого-педагогічної підготовки викладача. Рівень його визначається глибиною знань, ерудицією, майстерністю, ставленням до роботи тощо.

### **Теоретично прикладними завданнями педагогічної етики в сучасних умовах є:**

- формування гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, орієнтації особистості педагога на моральне виховання дітей;
- виявлення чинників, які сприяють зростанню рівня моральності педагога і дітей або, навпаки, гальмують цей процес;
- дослідження зв'язку між моральним досвідом дітей та їх батьків;
- розкриття механізмів взаємозв'язку, гармонії моральних і професійних якостей педагога;
- дослідження механізму вдосконалення морально-правових відносин між особистістю педагога і суспільством;
- розв'язання проблем моральної мотивації педагогічної діяльності, її морального, матеріального стимулювання і суспільного визнання;

– реалізація комплексу завдань педагогічної етики сприятиме моральному вихованню дітей, учнівської молоді та самовихованню педагогів.

### **Сутність і функції педагогічної моралі**

Педагогічна мораль є системою загальних і приватних норм, правил і звичаїв, що знаходяться між собою в складних взаємостосунках. Для того, щоб ефективно регулювати поведінку вчителя, система вимог педагогічної моралі повинна володіти внутрішньою узгодженістю. Тобто загальні й приватні норми, правила і звичаї повинні складати єдине ціле.

*Педагогічна мораль* – це система етичних вимог, що постає перед викладачем у його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей і решти учасників навчально-виховного процесу. Вона виступає одним з регуляторів поведінки вчителя в педагогічній праці. Система вимог педагогічної моралі є відбиттям професійного обов'язку вчителя, його етичних обов'язків перед суспільством, педагогічним колективом і перед своїм покликанням.

Загальна норма педагогічної моралі визначає широкі і змістовні вимоги, охоплює найтипівіші ситуації і являє собою найширшу вимогу відносно викладача до педагогічної праці, дітей, колег. Приватна етично-педагогічна норма узагальнює більш вузьке коло відносин і фактів поведінки викладача і розкриває частину змісту та об'єму вимог, укладених у тій або іншій загальній формі.

Педагогічна етика розглядає етичні переконання як моральні знання, що стали нормою поведінки педагога, його власною позицією в системі відносин стосовно суспільства, своєї професії, праці, колег, дітей і їх батьків. Викладач не може обмежуватися знанням етичних норм і принципів, хоча вони і є умовою правильної орієнтації. Він повинен мати тверді ідейно-етичні переконання, що є передумовою для активної свідомої діяльності цілеспрямованого формування особистості вихованця.

Етичні знання та етичні погляди стають переконаннями особистості в процесі соціальної практики і під впливом об'єктивних умов трудової діяльності. Вимогам професійної педагогічної етики відповідає переконаність, що органічно поєднується з відповідальністю, принциповістю і вимогливістю до себе.

У професійній педагогічній етиці моральні почуття викладача розглядаються як емоційна сторона його духовної діяльності, що характеризує разом з переконаннями суб'єктивну моральну позицію відносно професійної діяльності й учасників виховного процесу. Етичні почуття виступають засобом формування особистості та одним із завдань етичного виховання. Етичні почуття викладача можна умовно розділити на декілька груп відповідно до вибраного об'єкту. В групі почуттів, що регулюють ставлення педагога до своєї професії, виділяються почуття професійного обов'язку, відповідальності, самокритичності, честі тощо: визначають ставлення викладача до себе як представника педагогічної професії. Нарешті, особливу групу складають почуття, які відбивають відношення до учасників педагогічного процесу.

Різні підходи щодо визначення сутності моральності об'єднуються у ідеї гуманізму, яка є основою для педагогічної моралі.

Принцип педагогічного *гуманізму* (лат. *humanus* - людський) - моральний принцип, на якому ґрунтується гуманізація навчально-виховного процесу, центром якого є дитина. Реальне застосування принципу гуманізму дає змогу вихованцям жити повноцінним життям, постійно розвивати і виявляти особистісне духовно-моральне зростання.

Принцип педагогічного гуманізму передбачає також повагу до прав і свобод дітей. Їх регулює Конституція України та правові акти, а також норми міжнародного права, зокрема Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Пекінські правила, Статут дитячого фонду України тощо.

Педагогічний гуманізм не обмежується визнанням «зовнішньої свободи» дитини і її права. Він передбачає розуміння внутрішнього самобуття, само свободи людини. Моральна свобода робить її досконалою і сильною, унеможливорює аморальні дії, гартує духовний характер, самостійність і само визначеність. Внутрішню свободу особистості необхідно виховувати у процесі спільної діяльності, спілкування з іншими людьми, передусім учителями і вихователями.

### **Етика педагогічного спілкування**

Педагогічна професія відноситься до тих видів праці, де спілкування, що супроводжує трудову діяльність стає професійно значущою, суттєвою стороною. Педагогічне спілкування є суттєвою, глибинною характеристикою педагогічного процесу, різновидом професійного спілкування завдяки якому відбувається соціально-психологічна взаємодія педагога з дітьми. Змістом такої взаємодії виступає обмін інформацією, міжособистісна взаємодія учасників навчально-виховного процесу, здійснення виховного впливу, створення оптимальних умов для розвитку мотивації навчання дітей і забезпечення творчого характеру їх учбової діяльності.

За рівнем розвитку комунікативної компетентності педагоги умовно поділяються на дві групи.

**I група.** Педагоги, комунікативна компетентність яких відповідає вимогам сучасної педагогічної практики орієнтовані насамперед на діалогічну стратегію взаємодії з дітьми, реалізацію суб'єкт-суб'єктної моделі спілкування з ними. Їм притаманні педагогічний оптимізм, доброзичлива вимогливість у поєднанні з довірою до дитячої самостійності, опора на позитивний потенціал особистості дитини та дитячого колективу. Вони впевнені, відкриті, щирі та природні у спілкуванні, їм властива безкорислива чуйність та емоційне прийняття дітей як партнерів по спілкуванню; прагнення до взаємопорозуміння та співробітництва; індивідуальний підхід до вирішення педагогічних задач; поглиблене та адекватне сприймання та розуміння поведінки дітей, їх особистісної проблематики; цілісний вплив на особистість та її ціннісно-сміслові позиції; висока імпровізаційність у

спілкуванні, готовність до новизни, орієнтація на обговорення, дискусію, прагнення до власного професійного та особистісного розвитку тощо.

**II група.** Педагоги, що мають недостатній рівень комунікативної компетентності. Їм притаманна орієнтація на використання монологічних стратегій взаємодії з учнями, на реалізацію суб'єкт-об'єктної моделі спілкування з ними, зосередженість уваги передусім на поведінковому рівні. Представникам цієї групи властиві зосередженість на власних проблемах і потребах, приховане маніпулювання або відверта агресивність щодо партнерів по спілкуванню, у тому числі і дітей; догматизм або формалізм, стереотипність педагогічних методів і прийомів, більшість з яких дисциплінарні; прагнення до статусного домінування педагога. Відповідно до методології вчених названі особливості можна розцінювати як наслідок деформацій особистісних установок і мотивів професійної діяльності педагогів, зумовлених, зокрема, економічною кризою, криміналізацією суспільства, руйнуванням традицій та універсальних цінностей тощо.

*З метою посилення відповідальності педагогічних працівників за виконання покладених на них обов'язків щодо захисту дітей від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, підвищення морально-етичних норм взаємодії учасників освітнього процесу і інших працівників у закладах освіти місця та враховуючи все вище зазначене, рекомендується активізувати в колективах освітніх закладів питання дотримання професійної службової етики та толерантності у стосунках працівників з дітьми, їх батьками, між собою, підвищення рівня комунікативної компетентності та підвищення мотивації до професійного та особистісного вдосконалення.*

### **Орієнтовний план реалізації мети у межах освітнього закладу**

Важливо зазначити, що ця робота проводиться з усіма працівниками закладу освіти і учасниками освітнього процесу.

#### **Перший етап - аналітико – синтетичний**

На основі аналізу діагностичних даних (анкетування учасників освітнього процесу) та експертної оцінки діяльності педагога виявити недоліки, помилки у міжособистісних відношеннях.

Вивчення думки батьків, дітей/учнів, громадськості з питання педагогічної етики взаємовідносин відбувається наступним чином:

- вивчення умов сімейного виховання;
- адміністрація, педагоги, техперсонал очима дітей, батьків;
- вивчення етики взаємовідносин «педагог - дитина», «педагог - батьки», «педагог - колеги», «педагог - громадськість»;
- батьківські збори з питань вивчення очікувань від освітнього закладу, запитів, сподівань;
- авторитет педагога серед батьків вихованців/учнів;
- стиль роботи педагога (вихователя, вчителя, класного керівника).

На цьому етапі проводиться анкетування, вивчення методичної літератури, розробка самого проекту, видається наказ про впровадження проекту. Проводиться ознайомлення працівників із завданнями проекту.

### **Другий етап - організаційно – операційний**

Узгодження морально-етичних норм та правил у трудовому колективі закладу, складання етичного кодексу працівників з урахуванням особливостей і специфіки освітнього закладу.

Робота на цьому етапі проходить за такою програмою:

- розробка критеріїв та показників етичної поведінки адміністрації закладу, педагогів, медперсоналу, техперсоналу, вихованців/учнів, батьків;
- запровадження кодексу етичних норм, які відображають систему загальних цінностей, суспільних уподобань та правил етики працівників організації;
- підготовка заходів та плану їх реалізації в умовах закладу;
- проведення просвітницької, консультативної роботи;
- проведення психолого-педагогічних семінарів, круглих столів з питання обговорення міжособистісних відносин;
- популяризація морально-етичних цінностей, правил і норм етичної поведінки, взаємовідносин серед учасників ОП;
- складання і обґрунтування методичних рекомендацій для педагогів щодо розвитку професійної етики;
- години спілкування «Гуманістичні цінності», «Культура відносин у закладі», «Екологія стосунків», «Мої відносини з людьми», «Особистість дитини і педагогічний авторитет» тощо;
- проведення моніторингового дослідження серед учасників ОП щодо дієвості та ефективності впровадження заходів.

### **Третій етап - підсумково-презентаційний**

На даному етапі проводиться аналіз даних моніторингового дослідження, готуються рекомендації для педагогів і працівників освітнього закладу щодо подальшого розвитку та вдосконалення службової етики та професійної майстерності.

*Сьогодні, в умовах дестабілізації соціально-економічної і політичної ситуації, підвищенням рівня напруги психологічних відносин, дуже важливо зрозуміти, що для стабілізації суспільства необхідними морально-етичним і культурним підґрунтям є подальший розвиток педагогічного такту та етики сучасного педагога, підвищення рівня соціальної компетентності будь-якого працівника сфери освіти що взаємодіє з дітьми.*

*Необхідність дотримання в освітньому закладі норм професійної педагогічної етики зумовлюється і розширенням сфери педагогічного впливу в суспільстві, який орієнтує особистість здобувати освіту впродовж життя, актуалізацією соціальних інститутів держави, зростанням потреб духовного розвитку індивіда.*

## Основні терміни та визначення

*Етика* – вчення про мораль та моральність.

*Професійна етика* – сукупність норм і правил, регулюючих поведінку представників певних професій на основі загальнолюдських моральних цінностей з урахуванням особливостей професійної діяльності й конкретної ситуації. Професійна етика посідає важливе місце в системі етичного знання, виступаючи невід'ємною складовою частиною підготовки і діяльності фахівця.

До загальних особливостей професійної етики належать вищі моральні цінності, що мають загальнолюдське значення, знаходячи в етиці різних професій свої конкретні риси. Особливу роль – роль основи в етиці багатьох професій і, зокрема, в педагогічній відіграє така цінність, як професійний обов'язок, який збігається із значенням життя. В межах конкретної спеціальності формуються спеціально-професійні моральні норми і цінності, характерні лише для даного роду діяльності; згодом вони можуть знаходити все більш широке значення, перетворюючись іноді на загальнолюдські.

Етика ділового спілкування виступає як у ролі самостійної професійної етики (для менеджерів, підприємців та ін.), так і елементом етики інших професій (педагога, юриста, інженера).

Педагогічна етика вивчає характер етичної діяльності викладача та етичних відносин у професійному середовищі, розробляє основи педагогічного етикету, що є сукупністю вироблених у викладацькому середовищі специфічних правил спілкування, манер поведінки людей, які професійно займаються навчанням і вихованням.

*Мораль* – основна категорія етики, що відображає духовно-культурний механізм регуляції поведінки людей.

*Педагогічна мораль* – система етичних вимог, що постає перед викладачем в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей і решти учасників навчально-виховного процесу.

*Моральні цінності* – осмислені моральною свідомістю етично обґрунтовані чесноти й відповідні їм норми поведінки.

*Основні категорії педагогічної етики* – професійний педагогічний обов'язок, педагогічна справедливість, педагогічна честь і педагогічний авторитет.

## **Орієнтовний етичний кодекс працівника закладу освіти**

1. Працівник закладу освіти поважає Закони України та норми міжнародного законодавства і визнає свою особисту відповідальність перед дитиною і законом. Виконує свою місію з любов'ю та повагою до життя дитини.
2. Діяльність працівника спрямована на всебічний розвиток дитини з метою виховання свідомого громадянина та допомоги в його адаптації до життя в суспільстві.
3. У своїй професійній діяльності працівник дотримується переваги інтересів дитини перед власними інтересами, балансу професійних інтересів, інтересів колег та батьків.
4. Працівник, за всіх обставин, повинен прагнути знайти порозуміння з дитиною, морально її підтримати, допомогти дитині коректно та дбайливо.
5. Працівник вміє створювати в дитячому колективі атмосферу доброзичливості, взаємопідтримки, взаємодопомоги, творчої співпраці, зацікавленості.
6. Працівник закладу відмовляється у вихованні від авторитарності та категоричності і виконує свій обов'язок без погроз, примушення і насильства.
7. Працівник закладу приймає на себе особисту моральну відповідальність за всебічний розвиток дитини.
8. Працівник використовує всі необхідні для досягнення позитивного педагогічного результату засоби, сучасні знання, методи педагогіки, психології та виховання.
9. Працівник закладу поважає психофізичну і духовну цілісність, моральні ідеали, особисту честь і гідність дитини та сприяє їх розвитку.
10. Працівник виявляє професійний такт і високу культуру в спілкуванні та роботі з дитиною та родинами вихованців.
11. Працівник та батьки мають бути єдиною командою у вихованні та навчанні дитини.
12. Професійна компетентність та авторитет працівника базується на його здатності бути стриманим, чуйним, чутливим, доброзичливим, принциповим, творчим, здатним засвоювати новий досвід і передати його іншим.
13. Працівник закладу відповідальний за безперервне підвищення та удосконалення професійного рівня та самовдосконалення.
14. У професійній діяльності працівник чесний і порядний. Він поважає права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими спілкується.
15. Працівник уникає проявів негативних емоційних реакцій, які принижують його людську гідність.



16. Працівник дотримується високого рівня культури поведінки, поводить стримано та тактовно, зберігає самоконтроль і витримку, слідує за своїм зовнішнім виглядом.

17. Працівник закладу поважає права іншого працівника як людини та фахівця.

18. Взаємини між працівниками закладу будуються на підставі колегіальності, рівноправності, чесності, справедливості, порядності та довіри, а також готовності поділитися своїми професійними знаннями та досвідом.

## **Перелік рекомендованих матеріалів щодо дотримання педагогічної етики працівників навчальних закладів**

1. Закон України «Про освіту» №1060-XII, із змінами від 11 червня 2008 - [www.osvita.org.ua/pravo/law\\_00/part\\_1.html](http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/part_1.html)
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року № 651-XIV  
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
3. «Положення про загальноосвітній навчальний заклад» Постанова Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 946  
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 р. N 1033. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1033-2009>
5. «Типовий статут середнього загальноосвітнього навчально-виховного Закладу», наказ Міністерства освіти України від 5 серпня 1993 року № 292, п.59.
6. Етичний кодекс українського вчителя. Проект. - [www.experts.in.ua](http://www.experts.in.ua)
7. Етика поведінки вихователя, вчителя - [www.etica.in.ua/etika-povedinki-vihovatelya-v](http://www.etica.in.ua/etika-povedinki-vihovatelya-v)
8. Етичні цінності. - <http://www.etica.in.ua/etichni-tsinnosti/>
9. Лист МОН № 1/9-382 від 29.07.14 року «Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників» - <http://osvita.ua/legislation/other/42289/>
10. Васянович Г.П. Педагогічна етика / Навчальний посібник. – «Академвидав», 2011. – 248 стор. - <http://academia-pc.com.ua/product/262>.
11. Васянович Г.П. Вступ до філософії: навч. посіб. / Г.П. Васянович. - Львів: Норма, 2001. - 216 с.
12. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): монографія / Г.П. Васянович. - 2-ге вид. - Львів: Львів, держ. фін.-екон. ін-т, 2002. - 232 с.
13. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: підручник для педагогів / Г. Ващенко. - К.: Школяр, 1999. - 385 с.
14. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. - Полтава : Полтавський вісник, 1994. -191 с.
15. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. - С. 75.
16. Грінченко Б.Д. Народні вчителі і українська школа / Б.Д. Грінченко. - К., 1906. - 50 с.
17. Енциклопедія освіти : [гол. ред. В. Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
18. Етимологічний словник української мови : в 7-ми т. - К.: Наук, думка, 1983. - Т. 1. - 631 с.

19. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. - К., 1994. - Вип. 1. - 334 с.
20. Зязюн І.А. Гуманістична сутність майстерності А. Макаренка - вихователя / і. А. Зязюн, І.Ф. Кривonos, Н.М. Тарасевич // Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук України. - 1998. - № 1. - С. 18-43.
21. Зязюн І.А. Культура і культурна політика / І.А. Зязюн // Рідна школа. - 1994. - № 12. - С. 27-32.
22. Зязюн І.А. Освіта і вчитель у контексті українського державотворення / І.А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 1999. - № 1. - С. 12-23.
23. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали І реалії: наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. - К.: МАУП, 2000. - 312 с.
24. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. / М.Д. Касьяненко ; за ред. М.А. Симоненко. - К. : Вища шк., 1997. - 304 с.
25. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: підручник: у 2-х ч. - Ч. 1: Психологія суб'єкта діяльності / В.А. Козаков. - К.: КНЕУ. 2000. - 243 с.
26. Колекція словарів та енциклопедій // Світ словарів [Електронний ресурс] - <http://mirsllovarei.com> – заголовок з екрану.
27. Конспект лекції на тему: «Педагогічна етика» для студентів магістратури за спеціальністю 8.000005 Педагогіка вищої школи / Упоряд. Ю.О. Шабанова., д-р філос. наук, професор. – «Основи педагогічної етики». - Д.: Національний гірничий університет, 2008. – 13 с. - [filosof.nmu.org.ua/.../lecture.in.ua/pedagogichna-etika.html](http://filosof.nmu.org.ua/.../lecture.in.ua/pedagogichna-etika.html)
28. Красовицький М.Ю. На власні очі. Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки / М.Ю. Красовицький. - К.; Нью-Йорк : Пед. думка, 1998. - 160 с.
29. Кудін В.О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження / В.О. Кудін. - Х.: НТУ "ХПІ", 2002. - 207 с.
30. Лисецький П. Про самоуправну карність / П. Лисецький // Житель. - Р. 1. - Львів, 1924. - Ч. 2. - С. 119-121.
31. Макаренко О.А. Сутність та особливості професійної етики педагога. // Педагогічний альманах, 2013. – Випуск 17. - [http://www.nbu.gov.ua/old\\_jrn/soc\\_gum/pedalm/texts/2013\\_17/027.pdf](http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pedalm/texts/2013_17/027.pdf)
32. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В.А. Малахов. - 4-те вид. - К.: Либідь, 2002. - 384 с.
33. Мітюрлов Б.М. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні / Б.М. Мітюрлов. - К.: Рад. шк., 1971. -108 С
34. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2002. - № 2. - С. 9-22.
35. Овчаренко Людмила Григорівна, директор Капітанівської ЗОШ. Технологія проведення педради. / Випускна творча робота. - Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної

- освіти імені Василя Сухомлинського», 2015. -  
[kapitanivka-school.edukit.kr.ua/.../Технологія](http://kapitanivka-school.edukit.kr.ua/.../Технологія)
36. Онищенко В.Д. Філософія духа і духовного пізнання: Християнсько-філософська ноологія / В.Д. Онищенко. - Львів : Логос, 1998. - 338 с.
37. Педагогічна етика: текст лекцій / О.Г. Романовський, Н.В. Серeda, О.В. Квасник. - Харків: НТУ «ХПІ», 2011. - 60с.
38. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. - К.: Вища шк., 1997. - 349 с.
39. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів : навч. посіб. / авт. кол.: В. К. Демиденко (керівник) та ін. - К.: ІЗМН, 1996. - 204 с.
40. Пономарьов О.С., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». / Морально-етичні аспекти професійної педагогічної діяльності. - 2003. -  
<http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Articles/ponomarev/28-15-13.pdf>.
41. Права дитини: Зб. док. - Львів : Оксари, 1995. -112 с.
42. Психологія : підручник / за ред. Ю. Трофімова. - К.: Либідь, 2000. -558 с.
43. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: монографія / М.В. Савчин. - К.: Україна: Віта, 1996. -130 с.
44. Сагач Г.М. Похвальне красномовство : практичний посіб. для вчителів, студ. серед, та вищ. навч. закл. / Г.М. Сагач. - К.: ІЗМН, 1996. -156 с.
45. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм - це гуманізм / Ж.-П. Сартр // Читанка з історії філософії: у 6-ти кн. - Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття : / за ред. Г.І. Волинки. - К. 1993. - С. 131-139.
46. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : навч. посіб. / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. - 2-ге вид. - К.: Веселка, 1998. - 214 с.
47. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. - Х. ; К.: Каравелла, 1998. - 150 с.
48. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Григорій Сковорода ; пер. М. Кашуби ; пер. поезії В. Войтович. - Львів : Світ, 1995. - 528 с.
49. Татенко В.О. Вчинок як принцип побудови теорії психології / В.О. Татенко, В.А. Роменець // Основи психології : підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. - 3-те вид., стереотип. - К. : Либідь, 1997. - С. 161-162.
50. Татенко В.О. Онтогенетичні визначення вчинку / В.О. Татенко // Основи психології : підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. - 3-те вид., стереотип. - К. : Либідь, 1997. - С. 424-444.
51. Ушинський К. Вибрані твори : у 2-х т. / К. Ушинський. - К., 1983. - Т. 1.
52. Філософський енциклопедичний словник / Ред. кол.: В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. - К.: Абрис, 2002. - 746с.
53. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: Монографія / Л.Л. Хоружа; Ін-т педагогіки АПН України. - К., 2003. - 319с.

54. Шляхи підвищення професійної майстерності педагога-позашкільника.  
/ Упорядник: Редіна О.В., методист Харківської обласної станції юних туристів. – Харків, 2012. - [st.kharkov.ua/.../12af0b18a05d60d061ad2f712](http://st.kharkov.ua/.../12af0b18a05d60d061ad2f712)
55. Юрчук Юрій. Педагогічна деонтологія як наука про професійну поведінку вчителя. – Херсонський Віртуальний Університет, 2011. - [dls.kherson.ua](http://dls.kherson.ua) › Сайт › е-Бібліотека